

ЖМАЙЛОВА О.Г.

доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту

Українська академія банківської справи НБУ, м. Суми

**УЗАГАЛЬНЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ**

Анотація: Узагальнені методичні підходи до оцінки фінансового стану підприємства з метою визначення його рейтингу та розробки рекомендацій щодо покращення фінансового стану.

Аннотация: Обобщены методические подходы оценки финансового положения предприятия с целью определения его рейтинга и разработки рекомендаций по улучшению финансового положения.

Summary: Generalized methodological approaches to assess the financial condition of the company to determine its ranking and develop recommendations to improve the financial situation.

Постановка проблеми. В умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні значно зростає роль підприємств, а їх взаємини з державою, інвесторами, кредиторами породжують розмаїтість форм економічних і фінансових ситуацій, що істотно впливають на фінансовий стан підприємств. Вміння здійснювати ефективне управління фінансовим станом підприємства, у т.ч. й у плані перспектив його розвитку, залежить не лише від мети його проведення, а й від доцільності використання того чи іншого методу оцінки фінансового стану підприємства, його адаптації до сучасних умов розвитку євроінтеграційних процесів в Україні, а також вимог, висунутих з боку зовнішніх суб'єктів господарювання, інвестиційного і податкового середовищ. Незважаючи на те, що теоретичні та методичні засади кількісного

виміру та оцінки фінансового стану підприємств і трактування його сутності зафіксовано у нормативних актах відповідних міністерств (відомств) та досить широко розглянуті в працях вчених (І.Т. Балабанова, Л.А. Бернштейна, І.О. Бланка, Ю. Бріггема, Т.Р. Карлін, А.П. Ковальова, М.Н. Крейніна, Л.А. Лахтіонова, Г.В. Савицька, В.К. Савчука, О.С. Стоянова, Р. Холт, А.Д. Шеремет та ін.), певні питання залишаються не достатньо вивченими і потребують подальшого дослідження. Саме тому, узагальнення методик оцінки, які б давали чітке уявлення про фінансовий стан підприємства у середовищі, де воно функціонує, вимагали б мінімуму загальнодоступної інформації, всебічно висвітлювали б діяльність підприємства і могли б бути підставою для розробки рекомендацій щодо подальшого покращення фінансового стану підприємств є актуальним і важливим питанням сьогодення.

Це визначає наукове і практичне значення дослідження наявних методик оцінки фінансового стану підприємства.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в узагальненні існуючих методичних підходів до оцінки фінансового стану підприємств та розробки рекомендацій щодо його покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожне економічне явище, кожен процес виражається не одним, не розрізненим, а комплексом взаємопов'язаних показників, які використовуються як для оцінки результатів діяльності підприємств та їх структурних підрозділів, так і для регулювання процесів виробництва, розподілу і споживання. У вітчизняній практиці оцінка фінансового стану підприємства за допомогою аналітичних коефіцієнтів почала застосовуватися порівняно нещодавно – з початку 1990-х рр. минулого століття. Не можна сказати, що підхід до аналізу майнового та фінансового стану за допомогою коефіцієнтів був чимось принципово новим для вітчизняної практики, проте певний елемент новизни був присутній, і, більш того, інколи призводив до деяких непорозумінь щодо

доцільності такого аналізу. Недоліки застосування проявляються у складності щодо остаточного висновку про стан підприємства, оскільки загальна картина за показниками часто є неоднорідною. Так, якщо за одним параметром підприємство має досить непоганий вигляд, то за іншими воно може вражати своїми незадовільними показниками. Це своєрідний дестабілізаційний чинник, що лише посилює суб'єктивність думки самого аналітика, тобто його схильність вважати певний параметр головним, або брати його до уваги меншою мірою [1, с. 123].

Аналіз вітчизняних і закордонних літературних джерел дозволяє виділити такі методики оцінки фінансового стану підприємства: коефіцієнтний; інтегральний; матричний, дискримінантний, комплексний; безбитковий; рівноважний.

Накопичений на сьогодні досвід потребує критичного огляду, систематизації методів оцінки фінансового стану для з'ясування їх недоліків і переваг, виявлених у процесі їх практичного використання.

Найбільш опрацьованим і поширеним у світовій практиці є коефіцієнтний метод. Він базується на розрахунку системи коефіцієнтів, які відображають різні аспекти діяльності підприємства і враховують чинники внутрішнього та зовнішнього впливу на фінансовий стан підприємства. Цей метод має безліч модифікацій, які з урахуванням світового досвіду і аспектів діяльності підприємств можна, використовуючи мінімальну кількість коефіцієнтів, систематизувати в зручний для аналізу спосіб.

При оцінці фінансового стану підприємства за допомогою такого методу використовують або всю сукупну діяльність підприємства, або їх певну групу, розширюючи склад коефіцієнтів. При цьому зростає трудомісткість такого методу, складнішим стає процес формування висновків про фінансовий стан підприємства. Істотним недоліком цього методу є відсутність нормативних значень більшості використовуваних коефіцієнтів, а також та обставина, що зміни величин коефіцієнтів у динаміці не можуть

бути інтерпретовані належним чином, оскільки і чисельник, і знаменник будь-якого коефіцієнта змінюються в часі [1, с. 126].

Серед інших методик дослідження фінансового стану підприємства є методика інтегральної оцінки, яка передбачає вивчення впливу окремих чинників на загальний показник із застосуванням детермінованих і статистичних прийомів дослідження [2, с. 53].

У загальному блоці інтегральних методик можна виділити наступні концептуальні напрями:

1. Статистично обгрунтовані моделі прогнозування можливого банкрутства підприємства на заданий горизонт часу.
2. Методики визначення рейтингу підприємства в цілях кредитування.
3. Рангові методики рейтингування підприємств.
4. Галузеві методи ранжирування підприємств.

Ідея останнього підходу полягає в поділі підприємств галузі на групи і формуванні нормативних індикаторів (значень) по декількох фінансових коефіцієнтах. Досягнення поставленої мети можливо за умови застосування методики інтегральної оцінки ефективності використання активів підприємства, розробленої фірмою «Дюпон», (США). Вона передбачає розкладання показника коефіцієнт рентабельності активів на ряд приватних фінансових коефіцієнтів його формування, взаємозв'язаних в єдиній системі та вираження його у вигляді добутку коефіцієнта рентабельності реалізованої продукції та коефіцієнта оборотності активів:

$$D_A = D_{D\bar{r}} \times \hat{E}_{\bar{r}A} \quad (1)$$

де, D_A – коефіцієнт рентабельності активів;

$D_{D\bar{r}}$ – коефіцієнт рентабельності реалізованої продукції;

$\hat{E}_{\bar{r}A}$ – коефіцієнт оборотності активів.

Для інтегрального аналізу ефективності використання власного капіталу може бути використана наступна мультиплікативна трьох факторна модель Дюпон:

$$D\hat{e} = \frac{\times\check{I}}{\hat{A}\hat{E}} = \frac{\times\check{I}}{D} \times \frac{D}{\bar{A}} \times \frac{\hat{A}}{\bar{A}\hat{E}} \quad (2)$$

де, $D\hat{e}$ — коефіцієнт рентабельності власного капіталу;

$\times\check{I}$ — сума чистого прибутку в досліджуваному періоді від всіх видів господарської діяльності;

$\bar{A}\hat{E}$ — середня сума власного капіталу в досліджуваному періоді (розрахована як середня хронологічна);

$\bar{A}$ — середня сума активів в досліджуваному періоді (розрахована як середня хронологічна);

D — реалізація продукції (товарів, робіт, послуг) в досліджуваному періоді.

Доцільним є використання методу інтегральної оцінки при аналізі фінансового стану підприємства шляхом розрахунку інтегрального показника на базі узагальнюючих показників за рівнем платоспроможності, фінансової незалежності та якості активів [2, с.57]. Інтегральним показником фінансового стану є коефіцієнт, який змінюється в інтервалі від нуля до одиниці: чим ближче значення показника до одиниці, тим кращим є фінансовий стан підприємства, і навпаки: наближення показника до нуля свідчить про його незадовільний фінансовий стан.

Залежно від значення інтегрального показника фінансового стану кожне підприємство як потенційний позичальник належить до тієї чи іншої групи ризику: мінімального, помірному, середнього, граничного чи недопустимого. Для виконання у повному обсязі всіх своїх функцій інтегральна оцінка має відповідати таким вимогам: розробці інтегрального показника має передувати ретельний аналіз і вибір найважливіших показників, які

характеризують усі аспекти фінансового стану підприємства (для цього можуть застосовуватися статистичні методи або експертні оцінки); окремі показники, відібрані до включення в інтегральну оцінку, не мають дублювати один одного, бо це дублювання не тільки затрудняє економічне обґрунтування отриманих результатів, а й може викривити їх; всі показники слід привести до однакових одиниць виміру, що забезпечує можливість їх математичного об'єднання; якщо методика призначена для зовнішніх користувачів (кредиторів, інвесторів), то всі показники мають обчислюватися на базі інформації фінансової звітності підприємства.

До переваг методу варто віднести можливість доповнення будь-якої кількості аналітичних напрямків і коефіцієнтів оцінки фінансового стану підприємства у разі потреби їх включення в інтегральний показник. Водночас, цьому методу притаманна неузгодженість понять ліквідності і платоспроможності, а оскільки він базується на розрахунках коефіцієнтів, то він є трудомістким і має всі недоліки коефіцієнтного методу.

Більш глибока і всебічна діагностика, а також об'єктивна оцінка фінансового стану підприємства можуть бути одержані на основі застосування матричних методів. При цьому вихідна інформація, що використовується для аналізу і оцінки і міститься у бухгалтерській звітності, відображається в квадратній таблиці – матриці, в однаковій послідовності над графами матриці зліва направо і в лівому крайньому стовпці матриці – зверху вниз. В якості вихідних даних використовуються бухгалтерський баланс (форма №1) і звіт про фінансові результати (форма №2). Майно підприємства і джерела його покриття характеризуються даними бухгалтерського балансу, наведеними у вигляді окремих статей чи розділів. Фінансові результати діяльності підприємства подано виручкою від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), валовим прибутком (збитками), прибутком (збитками) від операційної діяльності, прибутком від звичайної діяльності до і після оподаткування і чистим прибутком (збитками) [6, с. 36].

Дискримінантний аналіз ґрунтується на емпірично-індуктивному способі дослідження фінансових показників з широким застосуванням елементів економетричного моделювання. Він має дві фази: фазу виведення дискримінантної функції та фазу класифікації (групування об'єктів відповідно до значення інтегрального показника). Отже, головне завдання багатофакторного дискримінантного аналізу в контексті оцінки фінансового стану підприємств зводиться до побудови оптимальної дискримінантної функції (моделі), завдяки якій можна з достатньо високим ступенем імовірності здійснювати класифікацію аналізованих підприємств за рівнем їх фінансового стану [5, с. 38].

При комплексній оцінці фінансового стану підприємства найзагальніші показники його діяльності аналізують у динаміці і групують за двома напрямками. До першого напрямку включають показники і чинники стійкого фінансового стану: стійку платоспроможність; ефективне використання капіталу; своєчасну організацію розрахунків; наявність стабільних фінансових ресурсів. До другого напрямку включають показники незадовільного фінансового стану: відсутність власних оборотних коштів; неефективне розміщення ресурсів; наявність стійкої заборгованості і платежів; негативні тенденції у виробництві. До загальних показників комплексної оцінки фінансового стану підприємства належать показники доходності (абсолютна величина прибутку чи доходу) і рентабельності (відсоткове відношення прибутку від реалізації продукції до її собівартості або товарообігу).

Аналізують ці показники з урахуванням чинників, які на них впливають: розміру виручки від реалізації; рівня собівартості і рентабельності продукції; фінансових результатів і витрат з операційної діяльності; величини оподаткування прибутку. Комплексний метод дозволяє виявити проблемні напрямки в діяльності підприємства і досліджувати причини, які їх зумовили. Однак на його основі дуже складно зробити обґрунтовані висновки про фінансовий стан підприємства в цілому, адже він є дуже трудомістким, йому

властиві всі недоліки коефіцієнтного методу, що обмежує можливості його використання на практиці (особливо у тому разі, коли необхідна оперативна оцінка фінансового стану підприємства) [6, с. 39].

Беззбитковий метод базується на ролі операційного важеля у формуванні результатів діяльності підприємства, на можливості керування його витратами і результатами для досягнення необхідних показників беззбитковості виробництва. В якості критерію оцінки фінансового стану підприємства, у цьому випадку, виступає запас фінансової міцності підприємства, тобто, та виручка від реалізації, яку підприємство має після проходження порогу рентабельності (в абсолютному і відносному вираженні). Цілком очевидно, що чим вищий запас фінансової міцності у відсотках, тим стійкіший фінансовий стан підприємства [3, с. 141].

Цей метод включає базовий аспект діяльності підприємства – беззбитковість і тісно пов'язаний з управлінням витратами, а тому його варто розглядати як сучасний та зручний для практичного використання. Однак він не узгоджується з такими сторонами оцінки діяльності підприємства, як його конкурентоспроможність, кредитоспроможність, ринкова і ділова активність, тобто він потребує подальшого розвитку.

Рівноважний метод базується на понятті ліквідності та оцінці фінансового стану підприємства з позицій досягнення рівноваги між ліквідними потоками у сфері господарсько-інвестиційної і фінансової діяльності підприємства. Перша виступає як зона створення коштів, а друга – як зона споживання коштів. Ліквідні грошові потоки, які формуються і споживаються в них, мають назву, відповідно, результату господарської діяльності і результату фінансової діяльності. Рівність між цими результатами, за однакової їх величини і протилежного знаку, створює ситуацію ідеальної фінансової рівноваги підприємства, коли сукупний результат господарської та фінансової діяльності дорівнює нулю [3, с. 139].

Рівноважний метод оцінки фінансового стану підприємства апробований світовим досвідом. Його практична реалізація дала змогу встановити дев'ять

типових ситуацій фінансового стану підприємства і розробити відповідні рекомендації загального характеру для досягнення фінансової рівноваги у разі відхилення підприємства від лінії рівноваги чи зони безпеки, що варто вважати дуже цінним у цьому методі [3, с.142]. Однак, і такий метод, незважаючи на всі його переваги (зручність, простота, наочність, науковість), не дає можливості врахувати стан підприємства у конкурентному, діловому, кредитному і ринковому середовищі.

Таким чином, систематизація методів оцінки фінансового стану підприємства дозволила встановити переваги і недоліки наявних методів, необхідність їх удосконалення з позицій поєднання позитивних сторін кожного методу і зручності їх практичної реалізації для управління фінансовим станом у потрібному напрямку.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи наведене вище можна зробити наступні висновки. Враховуючи певні переваги та недоліки розглянутих методичних підходів оцінки фінансового стану підприємств, вважаємо за доцільне обґрунтувати критерії, яким має відповідати система фінансових коефіцієнтів пропонованих методик з точки зору ефективності оцінки фінансового стану підприємства.

1. Фінансові коефіцієнти повинні бути максимально інформативними й давати цілісну картину фінансового стану підприємства.

2. В економічному сенсі фінансові коефіцієнти повинні мати однакову спрямованість (зростання коефіцієнта означає поліпшення фінансового стану).

3. Для всіх фінансових коефіцієнтів повинні бути вказані нормативи мінімально задовільного рівня або діапазону змін.

4. Фінансові коефіцієнти повинні розраховуватися лише за даними публічної бухгалтерської звітності підприємств.

5. Фінансові коефіцієнти повинні давати можливість проводити рейтингову оцінку підприємства як у просторі (порівняно з іншими підприємствами), так і в часі (за ряд періодів).

Таким чином, сьогодні постає важливе питання про розробку такої методики оцінки, яка б давала чітке уявлення про наявний фінансовий стан підприємства у середовищі, де воно функціонує, вимагала б мінімуму загальнодоступної інформації, всебічно висвітлювала б діяльність підприємства і могла б бути підставою для розробки рекомендацій щодо подальшого покращення його фінансового стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 117-128.
2. Бень Т.Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства /Т.Г. Бень, С.Б.Довбня // Фінанси України. – 2007. – №6. – С. 53-60.
3. Захарченко В.О. Систематизація методів оцінки фінансового стану підприємства /В.О.Захарченко, С.І.Счасна // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 137-144.
4. Котляр М.Л. Оцінка фінансової стійкості підприємства на базі аналітичних коефіцієнтів / М.Л. Котляр // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 113-117.
5. Терещенко О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства / О. Терещенко // Економіка України. – 2003. – №8. – С. 38-44.
6. Хотомлянський О. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі використання матричних моделей / О. Хотомлянський, Т.Черната, Г. Северина // Економіка України. – 2008. – №3. – С. 35-41.

